

A 895. ÉVI HONFOGLA- LÁS ELŐZMÉNYEI (III/01/h), AZ ÁRPÁD-KORI TELEPÜLÉS ÉS A KO- RÁBBI AVAR SZÁLLÁSOK (II/02/c.)

Bátonyi Pál:

A Keszi katonai törzs és Dunakeszi

Kutatásaim szerint fontos katonai érdekek vezettek a mai Dunakeszi területén a Keszi katonai törzs részeinek letelepedéséhez, melynek emlékét őrzi a település mai neve is. Bár korabeli írásos emlékek nem maradtak fenn erről a letelepedésről, de egyrészt későbbi írásokban fellelhetőek kapcsolódó adatok, másrészt ennek a katonai tevékenységnek a nyomai máig megtalálhatóak.

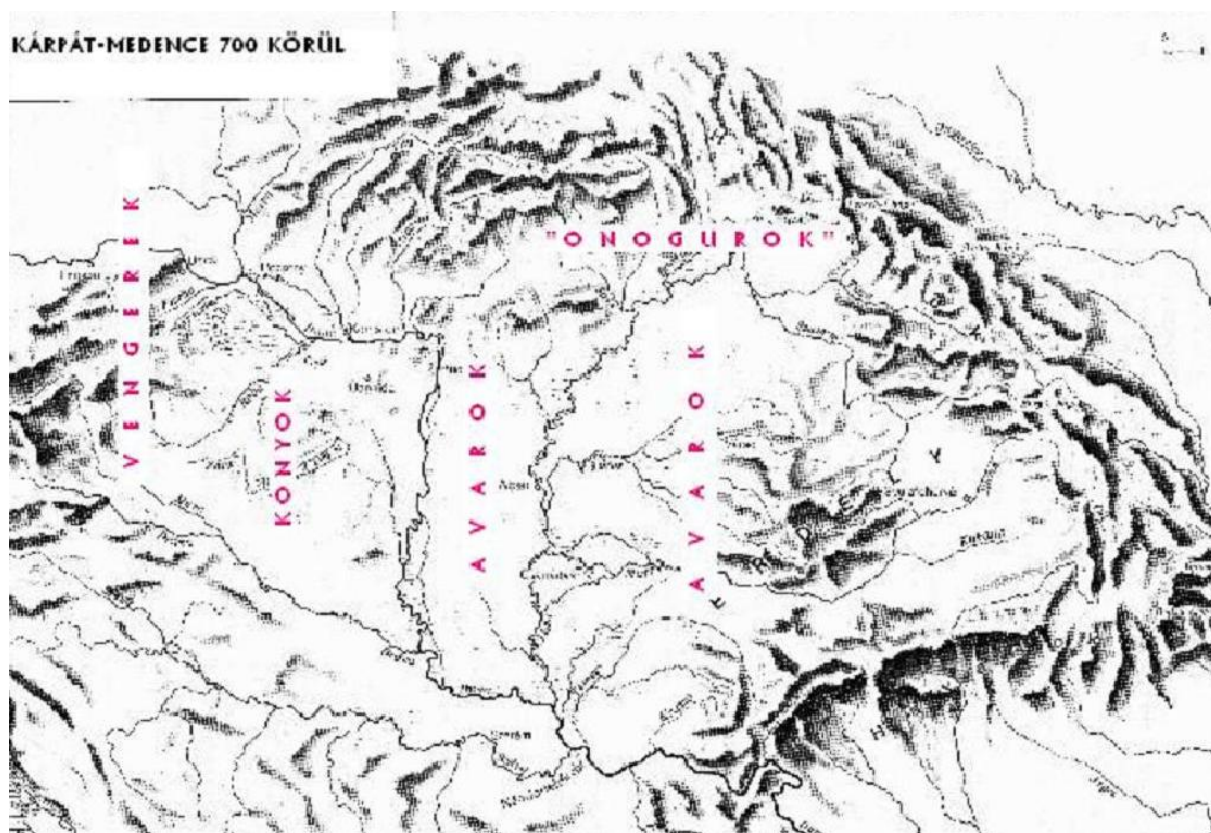
A Kárpát-medence egészét 568-tól uraló avarok (várkonyok) vezető népének kis településeit¹ a mai Dunakeszi területén és a környékén is a 8. század elején jelentősebb létszámú földművelő népesség foglalja el.² Véleményem szerint ekkor jött létre a mai Szöd területén Tece és Nevel (ma Nevelek) település. Ez a népesség ebben az időszakban a Kárpát-medencétől nyugatra élő keresztény pannon-peon, majd az onogurok hatására vangar-venger nevű lakosság részei voltak.

Dunakeszi területén és a környékén, tehát a 8. században jelentős létszámú népesség telepedett le. Ez a népesség megélte a „honfoglalást” és az Árpádkori

¹ *Magyarország régészeti topográfiája 9*, főszerk.: Gerevich László, „Pest megye régészeti topográfiája, a szobi és a váci járás (XIII/2.)” Bp., 1993. p.: 86.

² Ugyanott pp.: 43-46, 75-86, 89-93, 364-372, 379-505.

magyarság többségét alkotta. Véleményem szerint ez a népesség a mai magyar nyelv elődjét beszélte.

Nagy Károly frank uralkodó csapatai a széthullott avar vezetésnek köszönhetően, többször bevonulnak a Kárpát-medencébe és kirabolják a védekezésre képtelen településeket. A frank katonaság védelme mellett hamarosan megjelenő papság újra kereszteli a lakosságot. A kereszténységet megtagadó népességet elűzték, akik a Tiszántúlra és a Kárpát-medencétől keletre települtek le. A katonaság visszavonulása után, az egyházi adót követelő papság ellen a lakosság többször fellázadt.

A Kárpát-medence déli és középső területeit – így a mai Dunakeszi területét is – Krum bolgár kán csapatai 803-ban elfoglalták és bolgár, illetve bolgár-szláv lakosságot telepítettek be.³ A környékünkön így jött létre Pest, (Vác)duka, Nógrád és Visegrád település is. A venger népesség helyben maradt, majd 807 után Ábrahám kagán–királlyal és később Izsák kán–királlyal újabb venger népesség települt át nyugatról. A vengerek jelentős, eleinte a bolgároknak alárendelt, majd független államot hoztak létre a Kárpát-medence középső és keleti területein. Baton (Bátöny) uralkodó⁴ alakította meg a Vata–Bata–Pata katonai törzset és 9. század közepén visszaszorította a bolgárokat a Kárpát-medence délke-

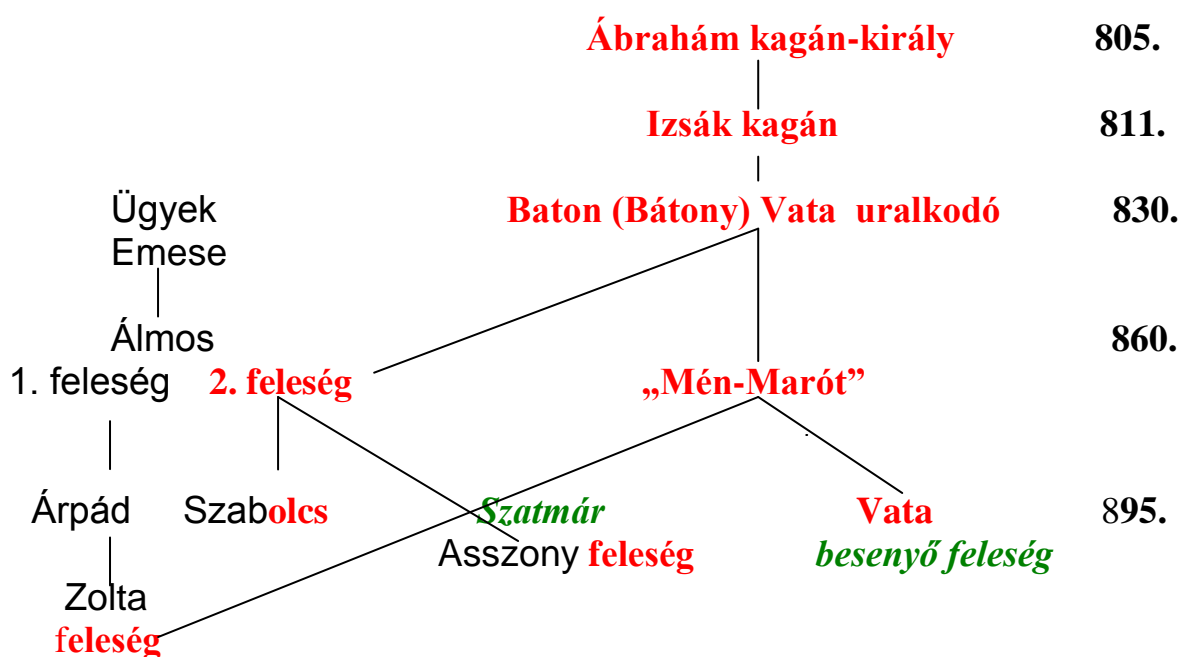
³ Belitzky János (szerk.): *Nógrád megye története I. 896-1848*. Salgótarján, 1972. p.: 16.

⁴ Petrus Ransanus: „Magyarországnak is nevezett Pannónia hatáiról.” In: *Váci történelmi tár I.* Vác, 1996. p.: 24.

leti vidékére. A bolgár és bolgárszláv népesség jelentős része Baton hatalma alá került, míg a székelyek bolgár függőségben maradtak. Baton katonai települések hálózatát hozta létre ezek közé tartozott Vác is. A mai Dunakeszi területén élő lakosság életét a Vács (ma Vác) területén lévő katonai és egyházi központból szervezték.

Az önálló venger államra a legnagyobb veszélyt a morva támadások jelentették. A döntő ütközet Bánhidánál volt és a vengerek győzelmével végződött. A pozsonyi krónika⁵ szerint ezt a harcot az első magyarok vívták, melynek emlékét őrzi a legnagyobb turul szobor a csata színtere felett.

Venger, magyar és *besenyő* vezetők családi kapcsolata

A vengerek szövetségést kerestek és Álmos nagyfejedelem (király) magyar népével vették fel a kapcsolatot. A házassági szerződésekkel biztosított szövetség értelmében a magyarok bevonultak a Kárpát-medencébe és a vengerek, illetve a szövetségesei felvették a magyar nevet. A magyarokat a bizánci korabeli dokumentumokban a türkök egyik fajtájának tekintették, míg a nyugati országokban az általuk ismert ugyancsak türk nyelvet beszélő onogurokról nevezték el.⁶ A magyarok beköltözése az ún. honfoglalás a magyar, venger és besenyő vezetők összehangolt tevékenysége volt, melynek során a bolgárok kárpát-medencei hatalmát felszámolták és a székelyek is csatlakoztak az új államhoz.

⁵ „Magyarország királyságának krónikája (Pozsonyi krónika, 1350 után).” In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Krónikáink magyarul III/I.* Bp., 2007. pp.: 23-24.

⁶ László Gyula: *Árpád népe.* Bp., 1988. p.: 38.

A családi kapcsolatok véleményem szerint úgy alakultak, hogy Baton Vatta lánya lett Álmos egy későbbi felesége, melyből származik Szabolcs és egy Asszony nevű lány. Szabolcs jellegzetes venger név a „l” és „cs” végződéssel, jelentése tartalmazza, hogy kiszabták neki ezt a feladatot, míg a lány neve fejedelményt jelent és Asszonypataka (mai magyar neve Nagybánya) őrzi emlékét.

A besenyő szövetséget⁷ Asszony Szatmár vezérrel kötött házassága és egy Vata besenyő törzsfőként való írásos említése valószínűsíti.

A „honfoglalás” befejezését az Anonymus által Mén-Marótnak említett Vata lányának az új nagyfejedelem (király) Árpádnak Zolta fiával történt esküvője szentesíthette

A Kárpát-medencébe költöző magyarság és keleti vengerek nemzetségenként vonultak be, de a katonai feladatokat a hét vezér irányította katonai törzsek hajtották végre. A hét katonai törzs nevét sok település megőrizte.

A katonai törzsek türk eredetű nevei meyer=főhely, kürt-gyarmat=mell, hát mögé, tarján=tarkán, kovács, jenő=oldalka, kér=hátsó, utolsó, keszi=töredék, nyék=sövény.⁸ Mai katonai nyelvezettel meyer=első lépcső, kürt-gyarmat=második lépcső, tarján=csapás mérő erő, jenő=oldalvéd, kér=utóvéd, keszi=tartalék, nyék=őrség, hadtáp, logisztika. A Keszi név csuvasos hangalakú és jelentése rész, darab, töredék.

A magyarok betelepülése döntően békésen történt, de a katonai törzsek fontos biztosítási feladatokat láttak el. A katonai feladatok végrehajtása során egyrészt a bizánciakkal kötött szövetség értelmében a magyar katonai törzsek kijelölt csapatai Simeon bolgár kán katonai erejét kötötték le a Balkánon, másrészt a venger csapatok elfoglalták a Kárpát-medence délkeleti bolgár fennhatóságú területeit és biztosították a déli, illetve a székelyekkel együtt a keleti hágókat. A Vereckei-hágón átkelt Árpád és Kurszán vezérek vezette magyar katonai törzsek feladata a vengerek nyugati határának elérése a Garam–Duna–Balaton közepe vonalban és az esetleges morva támadás visszaverése volt.

A magyarok betelepülésének szervezettségét jellemzi, hogy a közeli korabeli nagyhatalmak vezetőivel, a bizánci császár Bölcs Leóval és a frank királlyal Arnulffal is szövetséges viszonyban voltak.

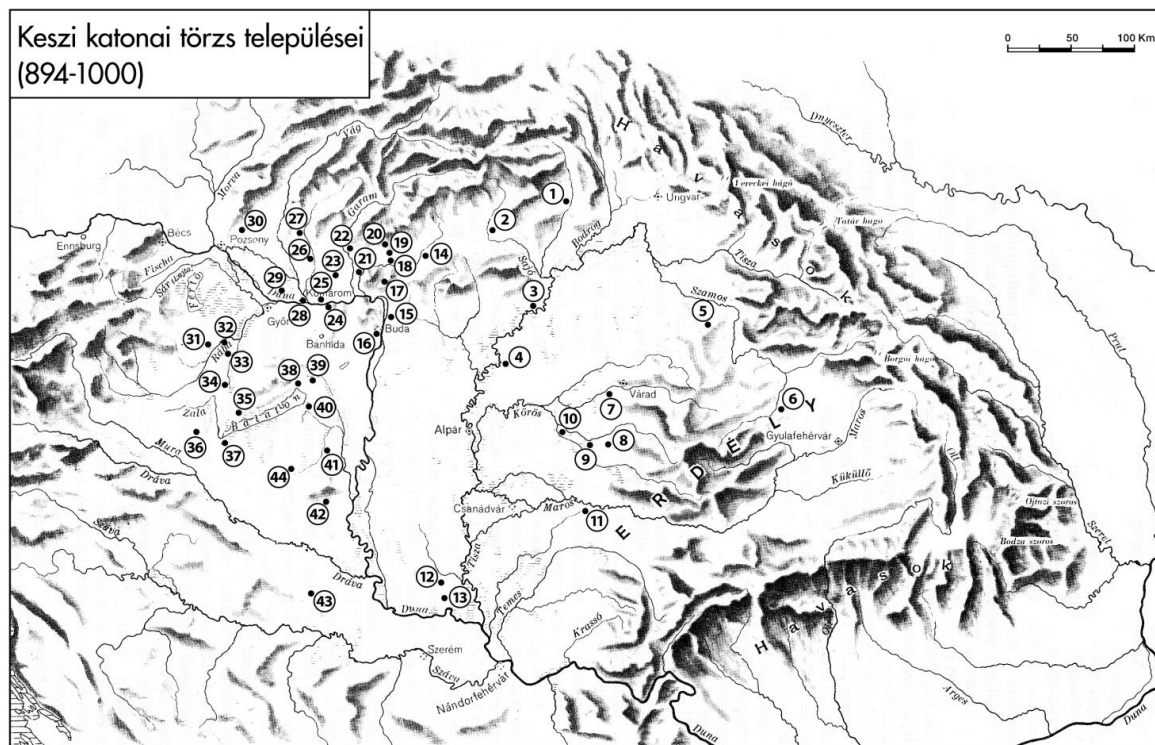
A Keszi katonai törzset ebben az időszakban feltehetően Tétény (Töhötöm) vezér vezette, aki egyben a magyarok katonai vezetője (gyulája) is volt. Ezt valószínűsíti az is, hogy a Gyula nemzetség települt a Vatak központja mellé Békésbe és a katonai vezető általában a tartalékot közvetlenül irányította. A későbbiekben a Gyula nemzetség vezetői áttelepültek Gyulafehérvár területére.⁹ Té-

⁷ Katona Sándor: *A honfoglalás ténye és hadtörténeti értékelése*. Fahrwangen (Svájc), 1996. pp.: 30-31.

⁸ Berta Árpád: „Magyarok a steppe országútján.” In: *Árpád előtt és után*. Kristó Gyula és Makk Ferenc (szerk.). Szeged, 1996. pp.: 33-40.

⁹ Tettamanti Sarolta: „Honfoglalás kor és kora Árpád-kor.” In: *Pest megye monográfiája I/2*. Zsoldos Attila (szerk.), Bp., 2001. p.: 13.

tény gyula és a Keszi katonai törzs kapcsolatát jelzi a Nagytétény, Budatétény és Budakeszi települések helyei is.

A Keszi katonai törzs számmal jelzett települései: 1. Delnekezy, 2. Sajókeszi, 3. Tiszakeszi, 4. Kesző, 5. Keszi, 6. Mezőkeszü, 7. Répáskeszi, 8. Somoskeszi, 9. Várakeszi, 10. Keszi-puszta, 11. Lippakeszi, 12. Szentivánkeszi, 13. Bulkeszi, 14. Karancskeszi, 15. Dunakeszi, 16. Budakeszi, 17. Csalókeszi, 18. Ipolykeszi, 19. Kőkeszi, 20. Dacsókeszi, 21. Ipolykiskeszi, 22. Garamkeszi, 23. Bátorkeszi, 24. Zsitvakesző, 25. Kurtakeszi, 26. Bánkeszi, 27. Keszi, 28. Várkeszi, 29. Nagykeszi, 30. Keszi, 31. Kesző, 32. Várkesző, 33. Egyházaskesző, 34. Szentkirálykeszi, 35. Gyulakeszi, 36. Keszi, 37. Keszipuszta, 38. Papkeszi, 39. Sárkeszi, 40. Magyarkeszi, 41. Keszőhidegkút, 42. Keszű, 43. Kesző, 44. Keszőpuszta.¹⁰

A Keszi katonai törzs is békés feladatot kapott, meghatározott helyeken a folyami átkelőhelyeket, vagy utakat kellett biztosítani a többi katonai törzs, illetve az áttelepülő nemzetségek részére. Ilyen feladatok ellátására települt az előnyomulás elején északon 1. Delnekezy, mellette Biztrekezi és Renukkezi, mely települések elpusztultak. A Sajónál 2. Sajókeszi (ma Kesovce, Szlovákia), a Tiszánál 3. Tiszakeszi és 4. Kesző (ma Fegyvernek része), a Szamos környékén 5. Keszi, korábban Nemeskeszi, Magyarkeszi és Oláhkeszi, majd Pelekeszi

¹⁰ Hajdú-Moharos József: *Magyar Településtár*. Bp., 2000. pp.: 20, 21, 23-26, 69, 71, 170, 173, 197, 228, 287, 361, 376, 383, 401, 402, 404, 422, 429, 431, 433, 434. *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Arcanum CD. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Arcanum CD.

(ma Chisău, Románia), illetve 6. Mezőkeszi (ma Chesău, Románia), valamint a Marosnál 11. Lippakeszi (ma Chesinț, Románia), korábban Erdőszádkeszi települt. A Duna-Tisza köze déli részén települt 12. Szentivánkeszi, vagy Kiskeszi és 13. Bulkeszi, Matyukakeszi, vagy Sávolykeszi és mellette Boldogasszonykeszi, vagy Nagykeszi (ma Maglič, Szerbia). Ezeket a településeket egymástól többnyire 80-100 kilométerre telepítették, így biztosítva a napi összeköttetést, mert ez a távolság egy napi közepes iramú lovasteljesítménynek felel meg.¹¹

Fontos feladat volt a venger központi terület biztosítása is a Körösök vidékén. Itt települtek 7. Répáskeszi, vagy Keszi, illetve 8. Somoskeszi (ma Șomoșcheș, Románia), 9. Váraskeszi, mellette Csamakeszi, vagy Csunakeszi, illetve a Gyula melletti 10. Keszi-pusztá területén, mely települések többsége az oszmánhódítás alatt elpusztult.

A továbbiakban települt a Dunánál 15. Dunakeszi, korábban Kesző, Körtvélyeskeszi, illetve 16. Budakeszi, részei Alkezy és Felkezy, 14. Karancskeszi, 17. Csalókeszi (elpusztult), valamint az Ipolynál 18. Ipolykeszi (ma Kosihy nad Ipl'om, Szlovákia), része Kiskeszi, 21. Ipolykiskeszi (ma Malé Kosihy, Szlovákia), északabbra 19. Kőkeszi (ma Kamenné Kosihy, Szlovákia), mellette Felkeszi, 20. Dacsókeszi (ma Kosihovce, Szlovákia), korábban Keszihócz, illetve a Garamnál 22. Garamkeszi (ma Hronské Kosihy, Szlovákia), korábban Tótkeszi. A későbbiekben a morvák legyőzésével települt 23. Bátorkeszi (ma Vojnice, Szlovákia), korábban Ravaszkeszi, 24. Zsitvakesző (ma Radvaň nad Dunajom, Szlovákia), 25. Kurtakeszi (ma Marcelová, Szlovákia), 26. Bánkeszi (ma Bánov, Szlovákia), mellette Kiskeszi, 27. Keszi, korábban Mezőkeszi (ma Mojmirovce, Szlovákia), 28. Várkeszi (ma Komárno, Szlovákia), 29. Nagykeszi (ma Velké Kosihy, Szlovákia), része Kiskeszi, korábban Gyurkkesző, valamint 30. Keszi (elpusztult).

A nyugati avar határ visszaállítása érdekében települt a Rába mellett 31. Rábakecöl, korábban Kesző, 32. Várkesző, korábban Simonkesző, Várjobbágyakeszi és 33. Egyházaskesző.

Az uralkodó Géza-István nagyfejedelem-király és Koppány vezér közötti ellentétek hatására telepítettek a Keszi katonai törzsből 34. Szentkirálykeszi (elpusztult), részei Nagykeszi és Kiskeszi, 35. Gyulakeszi, korábban Chumbkezu, Chonkezy, Thapolchakezy, 36. Keszi (elpusztult), 37. Keszipusztá (elpusztult), 38. Papkeszi, 39. Sárkeszi, 40. Magyarakeszi, korábban Tótkeszi, Máriakeszi, 41. Keszőhidegkút, 42. Keszű, 43. Kesző (elpusztult) területére. Koppány vezér legyőzése után telepíthették 44. Keszőpusztát (elpusztult). Vajk-Szent István király a győzelem után német mintára átszervezte a katonai erőket és ennek keretében a katonai törzsek katonai funkcióit megszüntette. A katonai törzsek letelepített részei azonban nevüket többnyire a mai napig megőrizték.

Az Árpád vezette népesség legfontosabb dunai átkelési helyének biztosítására, gondosan kiválasztott helyet jelöltek ki. A választás a Rosd-sziget (ma

¹¹ Nagy Kálmán: *A honfoglalás korának hadtörténete*. Bp., 2007. p.: 75.

Szentendrei-sziget) déli területére esett. Az átkelőhely vezetésére valószínűleg az Árpáddal rokon Rosd nevű vezért nevezték ki. Rosd nevét viselte ez után a sziget és feltehető székhelye a mai Szigetmonostornál volt. Az átkelőhely két részből állt. A fő átkelési lehetőséget a Megyer katonai törzs biztosította a mai Káposztásmegyer és Békásmegyer, Almegyer között.

A tartalék átkelőhely kialakítása a Rosd-sziget igénybevételével történt. A Duna bal partján a Keszi katonai törzs a mai Dunakeszinél, míg a szigeten a Megyer katonai törzs a mai Pócsmegyernél biztosította az átkelést. A mai Dunakeszi területén a honfoglalás korából találtak edénytöredékeket az Új-szőlők, a Malomárok, illetve a Hegyrejáró-dűlő homokdombjain. A Könyves Kálmán utca környékén 50x50 méter kiterjedésben találtak embercsontokat, amely terület kisebb Árpád-kori temető lehetett.¹² A mai Dunakeszi kialakulása véleményem szerint, tehát a Dunán kialakított nagy fontosságú átkelőhely katonai biztosításának megszervezésével a magyarok betelepülésének első évében történhetett. Az átkelőhely kialakítása során háborús tevékenységre utaló leletek nem kerültek elő.

A mai Dunakeszi területén települt Keszi katonai törzs valószínűleg a morvák elleni harcban fontos feladatokat látott el és részei a később elpusztult Pozsony vármegyei 30. Keszi településre települtek. Az elpusztult Keszi falu környékén ma is megvan egy Pozsonysárfő (ma Blatné, Szlovákia) nevű település. Ebben az időszakban gyakori volt, hogy a környező települések együtt hajtották végre a telepítési feladatokat.

A Keszi katonai törzsnek a mai Dunakeszi területén települt részlege nagyságnak megbecsüléséhez fontos segítség, hogy a korabeli magyar (türk) katonai erők létszámát 20 ezer főben adták meg. A hét katonai törzs létszáma egyenként mintegy 3 ezer főre becsülhető. Ha figyelembe vesszük, hogy az első telepítéskor 22 helyen települtek a Keszi katonai törzsből, akkor egy helyen 1-2 századot telepíthettek le. Tekintettel az átkelőhely fontosságára feltételezhető, hogy Dunakeszi mai területén két század települt. Az átkelőhely fontosságát bizonyítja, hogy a honfoglalás után Óbuda, mint Kurszán vezér téli udvarhelye (a római Aquincum romjain) kiemelkedő szereppel bíró település volt. A Dunán való átkelésnek kedvező lehetőségei voltak itt, mert a zátonyokkal tarkított mederben a víz sodrása mintegy 100 kilométeres körzetben a leglassúbb volt.¹³ Az átkelőhely berendezését vizsgálva figyelembe kell venni, hogy bár a nomádok az átkeleléseket általában börtömlőkkel végezték, ezt az átkelési módot csak menetből alkalmazták. Az átkelés biztosítása feltételezhetően komp üzemeltetésével történt. A korábban is ott élő népesség valószínűleg állandó komp kapcsolatot tartott a szigeten lakókkal.

¹² *Magyarország régészeti topográfiája 9*, főszerk.: Gerevich László, „Pest megye régészeti topográfiája, a szobi és a váci járás (XIII/2).” Bp., 1993. 75-86.

¹³ Györffy György: *Pest-Buda kialakulása*. Bp., 1997. 68-69.

A mai Dunakeszi területén telepített Keszi katonai törzs részei tehát több mint száz évig teljesítettek ott katonai feladatokat. Az átkelőhely biztosítása mellett feltehetően részt vettek a katonai vállalkozásokban is. A környék lakosságával való állandó kapcsolat, házasságok révén nyelvben és vallásban is beolvadtak környezetükbe.¹⁴ A település az állandó feladat következtében felvette falusias jellegét, így a katonai feladatok megszűntével, mint vízparti falu élte tovább életét (kompátkelőhely, halászhely, földművelés, legeltetés). A település lakói sokáig őrizték nem csak a település nevében, hanem kiváltságaik megőrzésében is különleges jogukat, így még a Wattayak idejében¹⁵ is hivatkoztak a település nemesi jogállására.

¹⁴ A Géza-István nagyfejedelem-király által behívott és a passai püspök által küldött első papok 970 körül megírták feletteseiknek, hogy az uralkodó alá tartozó népesség többsége keresztény volt akkor is.

¹⁵ *Az 1715. évi országos összeírás.* Arcanum, DVD.